

We staan er niet alleen voor (III)*

De christen-democratie is een onderdeel van een bredere beweging tegen fragmentatie van de samenleving, tegen de tweedeling, tegen het absolute relativisme in ethische en morele vraagstukken, tegen de onderwerping van mens en schepping aan de technologie, tegen de absolute tucht van de markt en tegen de verslapping van menselijke verantwoordelijkheid. Niet een tegenbeweging die zich koste wat kost verzet tegen welke verandering dan ook, maar die tracht bij te sturen door het aangrijpen van de nieuwe mogelijkheden en kansen van onze samenleving, van de technologie, van de 'cultuur van authenticiteit'.¹ Dat was eigenlijk de rode draad door de eerdere twee periscopen.

Om de houding ten aanzien van maatschappelijke ontwikkelingen te kunnen bepalen is een grondige analyse noodzakelijk van de ontwikkelingen in cultuur en samenleving. Hier ligt een enorme uitdaging voor de Europese christen-democratische partijen (en hun wetenschappelijke instituten). Zij zouden zichzelf zwaar overschatten, als zij voor de cultuuranalyse primair bij zichzelf te rade zouden gaan. In zijn boek 'De grote verjaring' toont prof. Mark Eyskens onverbiddeijk aan dat een cultuuranalyse multi-disciplinair dient te zijn.² Kennis over de technologische ontwikkelingen, over met name de natuurkunde, is nodig, maar ook de inbreng uit economie, sociologie,

ethiek en theologie kan niet gemist worden bij de reflectie over de humaniteit en de kwaliteit van onze samenleving.

Wie niet werkelijk actief geïnteresseerd is in wat er zich afspeelt, omarmt in oppervlakkigheid 'de onvermijdelijkheid der dingen' of - een geliefde benadering in christen-democratische kringen - ziet niet alleen in ons land, maar in heel de cultuur vooral mist en regen. Werkelijke nieuwsgierigheid voor wat er zich in de samenleving en cultuur aan het afspelen is een noodzakelijke voorwaarde. Een nieuwe dialoog tussen de christen-democratie en de wetenschap, met name op het terrein van de cultuuranalyse, is daarom dringend gewenst.

Deze taak ligt er niet alleen voor de christen-democratie, maar voor alle christelijk georiënteerde instellingen, die voor de vraag staan, hoe hun boodschap en hun waarden tot gelding gebracht kunnen worden in onze samenleving; voor omroepverenigingen, onderwijsinstellingen, en al die maatschappelijke organisaties die een andere doelstelling hebben dan pure belangenbehartiging. En het is natuurlijk allereerst een taak van kerken, wanneer zij een boodschap voor de wereld

** Dit is het slot van een trilogie. Eerdere artikelen in deze trilogie verschenen in het maart- en aprilnummer van Christen Democratische Verkenningen.*

hebben. *"Die Kirche lebt so lange sie lernt!"* Ook de kerken hebben de dure plicht in dialoog met de wetenschap de tekenen van de tijd te verstaan. Zo was het Conciliair Proces een indrukwekkende poging om vanuit de kennis van de huidige ontwikkelingen tot morele oriënteringen te komen, en niet andersom!

Achterhoedegevechten?

Velen constateren, dat het de laatste jaren stil is geworden in de familie rondom de christen-democratie. De meest nabije kring lijkt leeg te lopen: de kring van organisaties, waarin de inspiratie van de Bijbelse Boodschap moet doorklinken in maatschappelijke en sociale actie. In de afgelopen twee of drie jaren is de institutionele verankering van de christelijk-sociale gedachte in belangengorganisaties zwaar onder druk komen te staan. Ik heb er al vaker op gewezen dat het wegvallen van een tijdgebonden verankering niet het einde hoeft te zijn van de christelijke sociale inspiratie. De mogelijkheid bestaat, dat in Nederland een nieuwe institutionalisering van de christelijk-sociale inspiratie aan het ontstaan is. Sommige christelijk-sociale instellingen blijven met enthousiasme een eigen koers uitzetten, zoals het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV). Elders wordt bewust gezocht naar ruimte om inspiratie en gedachtegoed een kans te geven door te dringen in het vormgeven aan belangenbehartiging. De studieconferenties van het Nederlands Christelijk Werkgeversverbond (NCW) zijn voorbeeldig, en de rol van de erflating van het Nederlands Christelijk Ondernemersverbond (NCOV) binnen de belangenbehartiging van het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) lijkt veelbelovend. In bijvoorbeeld de Nederlandse land- en tuinbouwwereld

zoekt de Commissie Identiteit van de Land- en Tuinbouworganisatie Nederland (LTO) naar nieuwe vormen van bezinning en concrete vertaling in actie en keuzes.

Gaat het hier slechts om achterhoedegevechten en zal de christen-democratie straks toch alleen staan? Het hoeven geen achterhoedegevechten te zijn, en de christen-democratie hoeft niet alleen te staan. Dan is het wel dringend nodig dat de enorme kansen aangegrepen worden, die er juist in deze tijd voor de christelijk-sociale inspiratie zijn. Daartoe moeten alle krachten gemobiliseerd worden. Eerst moet geïnventariseerd worden wat de bedreigingen van binnenuit zijn, daarna welke kansen er liggen en hoe de sociaal-christelijke inspiratie op een nieuwe effectieve manier geïnstitutionaliseerd kan worden.

Bedreigingen van binnenuit

De bedreigingen voor de christelijk-sociale beweging komen zeker niet uitsluitend van buitenaf, maar minstens evenzeer van binnenuit. Een deel van diegenen die een belangrijke bijdrage zouden kunnen leveren aan het opnieuw vormgeven van de christelijk-sociale inspiratie, laten het er - om verschillende redenen - bij zitten. Ik noem drie voorbeelden.

Ten eerste zijn er instellingen en bewegingen die nog wel de protestants-christelijke of rooms-katholieke vlag voeren, maar ondertussen intern verslapping van de inspiratie toelaten of zelfs actief stimuleren. Dit gebeurt niet zelden op een manier, die niet anders dan als 'achterbaks' kan worden gekenmerkt. In dat geval blijft de eigen agenda geheim om te kunnen blijven profiteren van de institutionele voorzieningen, de netwerken, het mandaat en -

niet te vergeten - de subsidies. De secularisering wordt toegelaten vanuit onverschilligheid, anti-gevoelens en/of vanuit de overtuiging dat de institutionele continuïteit voorrang verdient boven het oorspronkelijke mandaat en de opdracht. Niet zelden zien we, dat met idealisme en offers van vorige generaties gestichte en in standgehouden instellingen en organisaties niet alleen veralgemeniseren in dit 'verraad der clercken'³, maar dat zelfs een *'détournement de pouvoir'* optreedt in de zin van nadrukkelijke afstand, ridiculisering of bestrijding van de oorspronkelijke inspiratie.

Het gevaar van binnenuit kan ook een andere vorm aannemen. Deze is uitvoerig beschreven in het verslagboek van het Identiteitscongres, dat ons Wetenschappelijk Instituut heeft georganiseerd in februari 1991.⁴ Als gevolg van regionalisatie, schaalvergroting en veralgemenisering komt de belofte van 'de gevulde algemeenheid' zwaar onder druk. Zolang de eerste generatie van

fusercorders nog aan het roer staat, is de identiteit op een aantal punten nog wel herkenbaar. Bij de tweede generatie bestuurders en stafleden echter, vervaagt de herinnering en wordt al snel nadrukkelijk afstand genomen van de identiteit van de moederorganisatie of van een van de belangrijkste constituerende delen.

De eerste twee gevaren van binnenuit zijn varianten van interne secularisering. Het derde gevaar betreft het andere uiterste: de verleiding van het purisme, van het 'profetisch getuigenis'. Het is een verleiding waarvoor met name soms parakerkelijke, maar ook sommige identiteitsge-

bonden organisaties bezweken zijn of nog bezwijken. Zij nemen dan fel afstand van die christelijke bewegingen die anders met de gespletenheid van deze wereld omgaan, namelijk door compromissen te sluiten. Een voorbeeld hiervan is de wijze waarop in het verleden de christen-democratie door delen van de christelijke vredesbeweging verketterd werd. In een blad als 'De Bazuin', dat zich dikwijls tot spreekbuis van deze puristen ontwikkelde, leek het - tot vlak voor de val van de Muur - soms erger om lid te zijn van het CDA, dan van de Oostduitse SED.

De motieven van de protagonisten van dit purisme verdienen zeker veel respect. Maar dat respect verdienen ook gewetensvolle leiders van bijvoorbeeld vakbonden en politieke partijen; zij, die hun zelfde idealen in meer dan getuigenis willen vertalen, en in hun zelfde streven 'de aarde nieuw te maken' de weg van geleidelijkheid en soms het maken van vuile handen, dikwijls het sluiten van het compromis, mochten prefereren. Het tragische van de puristische opstelling is, dat zij zoveel energie wegtrekt naar de interne discussie en dat zij dikwijls onmachtig is het gemeenschappelijke te ontdekken wat betreft inspiratie en belangen. In de reacties op het rapport 'Nieuwe wegen, vaste waarden' was de reactie van dr. H. de Lange een voorbeeld van de puristische reactie. Nauwelijks was de inkt van dat rapport droog of hij slingerde al zijn banvloeken over het rapport. Zijn pijlen richtten zich nota bene vooral op het gebrek aan aandacht voor het armoedevraagstuk, terwijl dat een van de centrale motieven van dat rapport is.⁵ Voor de duidelijkheid: hij heeft daarbij niet meer de gebruikelijke toga van de Raad van Kerken aan, maar hij treedt nu op met een PvdA-roos in de

**Het is dringend
nodig dat de
enorme kansen
aangegrepen
worden die er juist
in deze tijd voor de
christelijk-sociale
inspiratie zijn.**

interne secularisering. Het derde gevaar betreft het andere uiterste: de verleiding van het purisme, van het 'profetisch getuigenis'. Het is een verleiding waarvoor met name soms parakerkelijke, maar ook sommige identiteitsge-

vuist. We missen zijn kannonades overigens pijnlijk, als het gaat om de Paarse maatregelen ten aanzien van de Ziektewet, de Nabestaandenwet of de bijna zes miljard bezuinigingen op de ontwikkelingshulp. Dat was nog eens anders toen minister Bukman een bedrag van minder dan 200 miljoen over vier jaar moest inleveren!

Ik moet dit voorbeeld een keer gebruiken, omdat het zo illustratief is voor de hypotheek die door de puristen gelegd wordt op nieuwe initiatieven om de christelijk-sociale inspiratie in gewijzigde omstandigheden te laten doorklinken. Het is een dwaalweg om te denken dat in het tijdperk van secularisering de stem van uitsluitend die christenen gezag heeft, die compromisloos getuigen.

Grote kansen en uitdagingen

Het is mijn stellige overtuiging dat er juist nu enorme uitdagingen zijn voor de christelijke-sociale inspiratie. Onze samenleving en cultuur staan voor zeer beslissende herinrichtingsvragen, die direct te maken hebben met onze mens-, scheppings- en levensopvatting. De tijd is rijp voor een nieuwe mobilisatie van zovelen, die intuïtief of uit overtuiging de commercialisering van onze cultuur afwijzen; die een nieuwe moreel verankerde richtinggeving aan de maatschappij vragen; die een duidelijke relatie zien tussen kwaliteit van de samenleving en de doorwerking van christelijke waarden.

Er lijkt zich een steeds breder ongenoe-gen te manifesteren. Velen hebben het gevoel dat het tijdperk van het pragmatisme voorbij is. Lubbers heeft hierop tijdens het symposium 'De christen-democratie als beweging van de toekomst' in mei 1995 terecht gewezen.⁶ Recent is er het opzienbarende artikel van

Cuperus in 'Socialisme & Democratie' over het heimwee, misschien minder naar het CDA, dan toch naar uitgangspunten en inspiratie die uitstijgen boven 'het instrumentele beheersingsdenken van technocratische politiek'.⁷ Ook is de steeds kritischer houding van kiezers en leden van politieke partijen een teken aan de wand. Bovendien is het veelzeggend dat het Nederlandse publieke debat steeds ontvankelijker blijkt voor Noordamerikaanse cultuur-analyses met een communitaristische inslag, die bijvoorbeeld ook op architectuur⁸ betrekking hebben. En ver-raden de miljoenen leden van de organisaties voor natuurbescherming, milieuzorg, mensenrechten en internationale solidariteit niet iets meer aan onderliggende zorg en bezinning dan alleen de wil tot bevordering van de onderscheiden doelstellingen?

Niemand zit op een preek te wachten, niemand wil een leer opgelegd krijgen, niemand wil, dat anderen vertellen, wat de consequenties van waarden en leer zijn voor het eigen leven. Daarmee is het verhaal echter niet afgelopen. Het zou wel eens zo kunnen zijn, dat een nieuwe benadering, die uitgaat van eerst waarnemen, analyseren, en dan op consequenties bezien, wel zou aanspreken. Daarbij is een benadering denkbaar waarbij de stukken individuele levenservaring als een puzzel bijeengebracht worden, waarbij de erkenning van het immanente juist realiteit wordt in de vrije acceptatie.

Een nieuwe eigentijdse formule

Ondanks de bemoedigende tekenen des tijds, zou het ook wel eens zo kunnen zijn, dat de kennis van en de herinnering aan die waarden wegspoelt onder de *bandjir* van nieuwe informatie

en waardenopleggingen. Het heimwee, dat nu nog inderdaad aanwezig is bij velen, die de inspiratie en de sfeer van identiteitsgebonden bewegingen en instellingen hebben gekend, zou dan snel weggebben. Het is daarom tijd voor een nieuw instituut, dat mensen in staat stelt, de secularisering, de kennelijke jeugdfrustratie en de gène voorbij, zich te verdiepen en met elkaar te spreken over de betekenis van de christelijke inspiratie voor maatschappelijke, politieke en persoonlijke keuzes.

Een instituut? Ja, zeker, in de overtuiging, dat intuïties en emoties de levensduur van een zucht hebben. Maar het woord instituut moet dan niet geassocieerd worden met 'top down', verstolling en vooropgezetheid.

Het is nodig nu zo snel mogelijk voorzieningen te treffen, waardoor de leemte na de veralgemenisering en fusering van zoveel organisaties met een duidelijk nieuw alternatief gevuld wordt, dat geen afwijzing hoeft te impliceren van de nieuwe organisatiekeuzes. Er dient een duidelijke voorziening geschapen te worden, zodat een volgende generatie op zijn minst in staat gesteld wordt kennis te nemen van het onderscheidend, richtinggevend en probleemoplossend vermogen van christelijk-sociale inspiratie.

Veel denkwerk voor een nieuwe eigentijdse formule is eigenlijk al verricht: bij het Christelijk Sociaal Congres van 1991⁹, bij de Stichting Doorwerking Christelijk Sociaal Congres, maar ook rond de Kaderschool van het CDA, het Slotemaker de Bruïne Instituut (SBI) en recent ook de Stichting Maatschappelijk Ondernemen van MKB Nederland.

Het nieuwe instituut zou tenminste vijf functies dienen te vervullen:

1. Analyse

Wat betekenen hedendaagse structurele ontwikkelingen in de samenleving op de meetlat van humaniteit en kwaliteit, en op welke manieren kunnen bijsturingen plaatsvinden? Daar zal dan op de eerste plaats nodig voor zijn een klein, flexibel studiecentrum, analoog aan de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). Wisselend van samenstelling, en vooral gebruik makend van elders aanwezige kennis: bij maatschappelijke organisaties, wetenschappelijke instituten, kerkelijke instanties en deskundigen. Het centrum moet vooral een appellerende en uitdagende functie vervullen ten aanzien van hier en elders in Europa aanwezige faciliteiten.

2. Platform

Zelf of in samenwerking met anderen zouden enkele keren per jaar, en gevarieerd naar doelgroepen, conferenties gehouden kunnen worden. Een bijzonder accent dienen daarbij de centrale rapporten te krijgen, die vanuit het bovengenoemd studiecentrum of op verzoek van dat centrum zijn opgesteld.

3. Scholing

Er moet een centrale kadercursus ontwikkeld worden. Sommige identiteitsgebonden organisaties hebben al goed functionerende kadercursussen. Denk aan het CNV en denk aan het initiatief, dat vanuit Christen Democratische Verkenningen genomen is om de Kaderschool voor het CDA op te zetten.¹⁰ Natuurlijk is het gewenst om toegespitst op de behoefte van de organisaties specifieke cursussen op te zetten, maar met een module-aanpak kan hier veel gecombineerd worden. Met name het SBI heeft op dit terrein veel deskundigheid en affiniteit.

4. *Verspreiding*

Het gaat hierbij allereerst om de ondersteuning van bestaande verwante media door middel van het beschikbaar stellen van documentatie en deskundigheid voor het publieke debat over de herinrichting van de samenleving. Wellicht kan er een tijdschrift opgezet worden dat als kern van het netwerk kan dienen.

5. *Ontmoeting*

Soms zullen degenen die overtuigd zijn van de vitaliteit van de christelijk-sociale inspiratie, zich in hun eigen omgeving in een diaspora wanen en is er grote behoefte aan contacten en uitwisselingen. In andere gevallen zal het gaan om de formulering van een gezamenlijk standpunt, over de directe belangenbehartiging heen, zoals dat ook in het Convent voor Christelijk Sociale Organisaties gepoogd werd en wordt.

Ik zie vijf functies, geen organogram of organisatie. Er is al veel nagedacht over de mogelijkheden van een eigentijdse verankering van de christelijk-sociale beweging: er zijn een aantal oude, vernieuwde en nieuwe initiatieven. En daarom is de lijn van hierboven noch zo maar een particuliere opvatting noch onrealiseerbaar. Wat nodig is, zijn energie en *'the sense of urgency'* om de bestaande initiatieven te bundelen en werkelijk iets van de grond te tillen. We zijn het een beetje verleerd in christelijke kringen om particulier aanzienlijke fondsen op te brengen (behalve voor de Derde Wereld). Maar bij

velen leeft het gevoel, dat met name een volgende generatie in staat gesteld moet worden kennis te nemen van de wijze, waarop de Bijbelse Boodschap en de daaraan ontleende waarden en tradities maatschappelijke keuzes kunnen

**Het is tijd voor een
nieuw instituut dat
mensen in staat stelt
zich te verdiepen en
met elkaar te
spreken over de
betekenis van de
christelijke
inspiratie voor
maatschappelijke,
politieke en
persoonlijke keuzes.**

richten. Dat zal ook zijn vertaling moeten vinden in een financiële ondersteuning. Kleine luyden en achtergestelde roomschen brachten wel de eígen middelen op voor kerkgebouwen, universiteiten en wetenschappelijke instellingen, voor caritas en sociale bewegingen; zouden zij, nu zij tot welvaart en erkenning zijn gekomen niet meer de middelen hebben om hun geestelijke erfenis over te dragen? De kathedraal waar onze tijd echt behoefte aan heeft, is een *'centre of excellence'* voor he-

dendaagse vertaling en overdracht van de christelijk-maatschappelijke inspiratie. Daarvoor is een concreet projectvoorstel nodig, dat vernieuwing combineert met deskundigheid, en doelgerichtheid met openheid. Wie de discussies rond het Christelijk Sociaal Congres gevolgd heeft, kent ook de kernwoorden, waar omheen zo'n project zich moet bewegen: samenleving en verantwoordelijkheid.

Niet op eigen kracht alleen

De drie constituerende doelstellingen van de christen-democratie - te weten de antithese, de sociale quaestie en de emancipatie - moeten een nieuwe duiding krijgen voor de volgende eeuw. Dit is pas mogelijk wanneer de christen-democratie deel uitmaakt van een

breedere en diepere beweging. De verbindingskanalen mogen in de afgelopen jaren wel eens verstopt zijn geraakt, maar daar is een herstelprogramma voor. Het gaat om de mobilisering en systematische aanwending van de denkracht van alle christen-democratische partijen in Europa, die immers alle voor dezelfde uitdaging staan: de herinrichting van de Europese maatschappij. Het gaat om een nieuw contact met de wereld van wetenschap, kunst en cultuur om een vernieuwend politiek antwoord te kunnen geven op de wezens- vragen van onze cultuur. Het gaat om aansluiting bij de bezinning op de vraag, hoe onze maatschappij-ordening opnieuw gevoed en gericht kan worden door de inspiratie en de waarden, die bepalend zijn geweest voor wat wij zien als een verantwoordelijke samenleving. En tenslotte gaat het om de plaats van de christelijk-sociale beweging in een ontkerkelijkte, maar naar oriëntering vragende wereld.

De waarde van de verhouding tussen een krachtige christelijk-sociale beweging en een krachtige christen-democratie is gelegen in hun onderlinge autonomie. Alleen in die autonomie zijn meningsverschillen, spanningen, correcties juist van waarde, maar ook attenteringen, bemoedigingen en respect voor de onderscheiden verantwoordelijkheden.

Door grensoverschrijdende contacten, door grensverleggende netwerken, maar ook door binnen in de beweging van de christelijk-sociale vernieuwing te blijven, kan de christen-democratie koers en positie hervinden: die van een beweging, die relevant is en relevant gevonden wordt bij het aanpakken van

het grote ongenoegen, waarover 'Nieuwe wegen, vaste waarden' schreef.

Mr. J.J.A.M. van Gennip

Noten

- 1 Charles Taylor, *De malaise van de moderniteit* (Kampen 1996).
- 2 Mark Eyskens, *De grote verjaring, Van de twintigste Eeuw naar het derde millennium* (Tielt 1994).
- 3 Simons en Winkeler, *Het vernieuwde clercken* (Nijmegen 1987).
- 4 Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, *Levensbeschouwelijke Identiteit en Politiek* (Den Haag 1991).
- 5 H.M. de Lange, 'CDA negeert in 'Nieuwe wegen, vaste waarden' de tweedeling' (*Huutische Courant*, 28/11/1995).
- 6 R.E.M. Lubbers, 'No-nonsense is niet genoeg' (*CDV-7/8/95*, p. 384-391).
- 7 R. Cuperus, 'Heimwee naar het CDA' (*Socialisme & Democratie*, 3/1996).
- 8 Tracy Metz, 'De utopie van het dorpsplein' (*NRC*, 6/4/1996).
- 9 P.A.G. Cammaert en C.A. van den Berg, *Congresboek van het Christelijk Sociaal Congres* (Kampen 1991).
- 10 J.J.A.M. van Gennip, 'Toerusting voor de toekomst. Kadervorming voor een moderne en principiële partij.' (*CDV-7-8/86*, p. 283-289).